

ÅRSRAPPORT SEDLER OG MYNTER

ÅRSRAPPORT 2017

NORGES BANK
FINANSIELL STABILITET
KONTANTE BETALINGSMIDLER

NORGES BANK

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen	3
3. Sedler og mynter i omløp.....	4
4. Kvalitet på sedler i omløp	6
5. Falske sedler.....	7
6. Innskudd og uttak av sedler og mynter i Norges Bank.....	8
7. Destruksjon av sedler og mynter.....	9
8. Egen virksomhet	10
8.1 Innskudd, uttak, destruksjon.....	10
8.2 Minnemynter	11
8.3 Ny seddelsérie.....	11
9. Endringer i regelverk	12

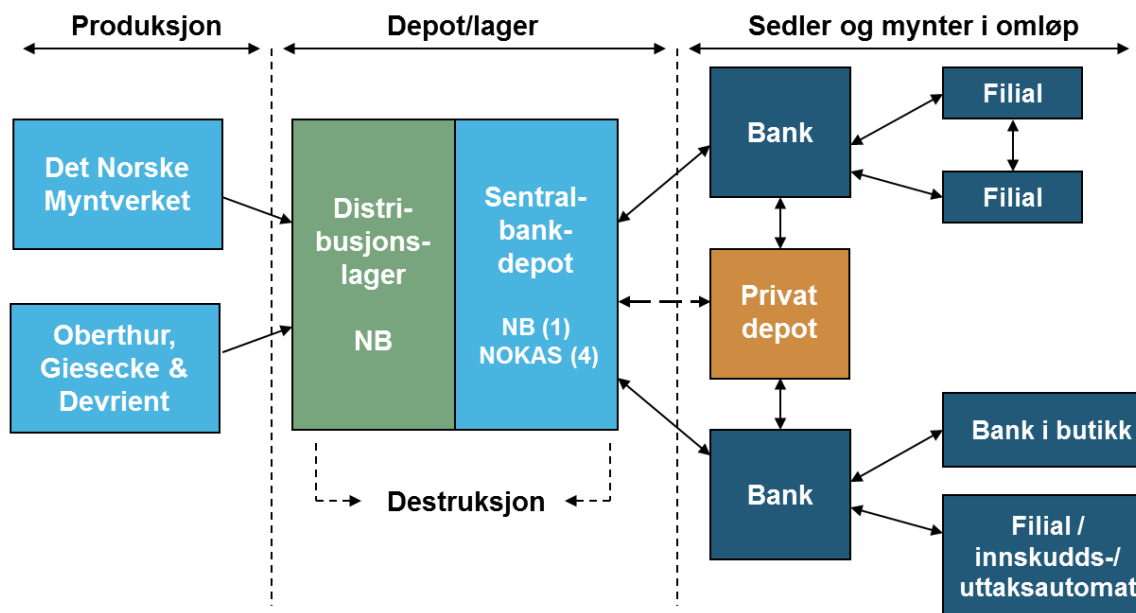
1. Innledning

Rapporten tar utgangspunkt i Norges Banks rolle i kontantforsyningen og beskriver utviklingstrekk for kontanter i omløp i 2017 når det gjelder volum og kvalitet, samt omfang av falske sedler. Videre omtales utviklingen i bankenes innskudd og uttak av sedler og mynt i Norges Bank samt destruksjon av sedler og mynter. Rapporten omtaler også avtaler relatert til kontantforsyningen samt Norges Banks egen virksomhet på kontantområdet i 2017. Til slutt gis det informasjon om endringer i infrastruktur og regelverk, internasjonalt arbeid og andre aktuelle saker på kontantområdet.

2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen

Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å fremme en effektiv samlet kontantforsyning og samtidig bidra til effektivitet i det samlede betalingssystemet.

Som illustrert i figuren nedenfor, har Norges Bank en grossistrolle i kontantforsyningen. Norges Bank forsyner bankene med kontanter fra fem sentralbankdepoter, mens bankene har ansvaret for å forsyne publikum. I praksis har bankene organisert forsyningen ved å etablere private kontantdepoter, som etter gitte vilkår mottar rentekompensasjon fra Norges Bank for beholdninger de oppbevarer. Ordningen med rentekompensasjon til private depoter ble introdusert for å legge til rette for at bankene kunne samarbeide om å ivareta sitt ansvar på en effektiv måte. Som vist i figuren har Norges Bank også ansvar for å destruere slitte og utgåtte sedler og mynter. Bankene har ansvar for å sortere og pakke sedlene og myntene før de resirkuleres eller leveres til Norges Bank.

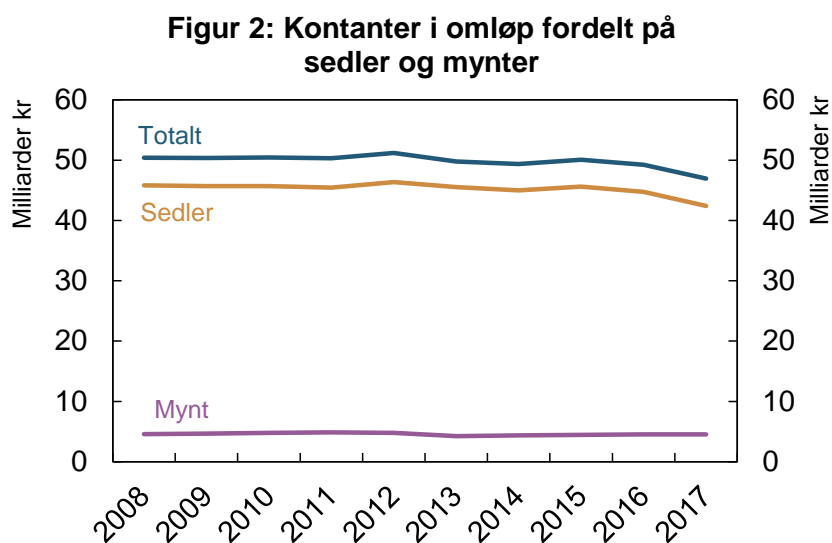
Figur 1: Kretsløpet i forsyningen av sedler og mynter pr. 31.12.2017

Norges Bank har utkontraktet flere oppgaver på kontantområdet. Sedler og mynter produseres av eksterne leverandører. Fire sentralbankdepoter driftes av NOKAS Kontanthåndtering AS, som også utfører behandlingstjenester for Norges Bank knyttet til disse depotene (seddeldestruksjon mv). Norges Bank driver selv sentralbankdepotet i Oslo og behandlingstjenestene knyttet til dette.

Bankene har i stor grad utkontraktert sine oppgaver på kontantområdet og oppfyller sine forpliktelser overfor kundene gjennom tjenester som er automatisert eller utføres av andre (butikker mv.) i stedet for gjennom tradisjonelle filialer. Forsyningen til bankenes kunder skjer dermed i hovedsak via minibanker, cash-back ved varekjøp og ved «bank -og post i butikk»-løsninger¹.

3. Sedler og mynter i omløp

Verdien av sedler og mynter i omløp har vært stabil over en lang periode jf. figur 2, men har blitt noe redusert de to siste årene. I 2017 var gjennomsnittet på 47,0 milliarder kroner, en nedgang på 2,3 milliarder kroner fra 2016.

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler i omløp i 2017 utgjorde 42,4 milliarder kroner, en nedgang på 2,3 milliarder kroner, eller 5,2 %, fra 2016.

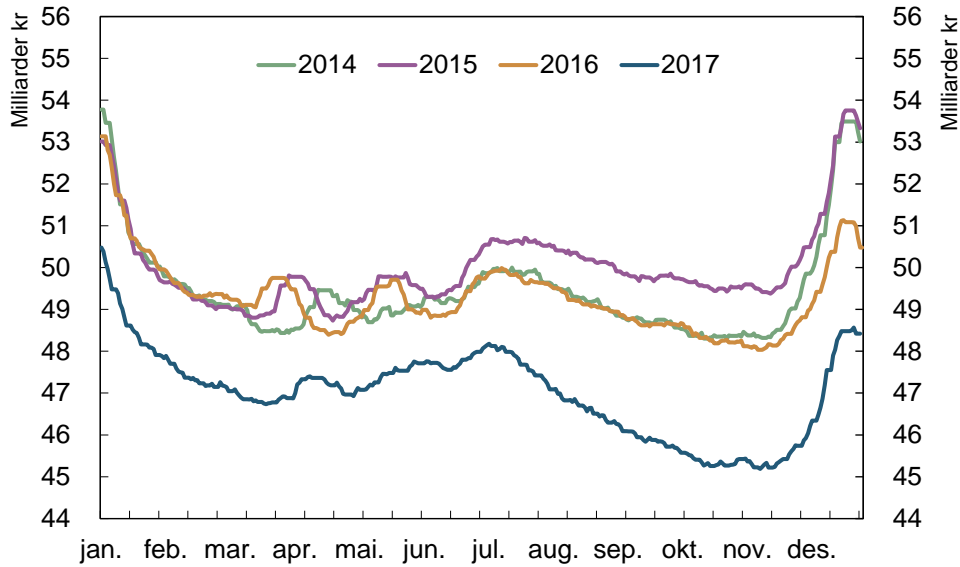
I gjennomsnitt var det 124,2 millioner sedler i omløp i 2017, en nedgang på 3,6 millioner fra 2016. Det er i hovedsak antall 500- og 1000-kronesedler i sirkulasjon som har blitt redusert. Nedgangen i antall 1000-kronesedler følger en utvikling vi har sett over mange år, og kan indikere at kontanter i mindre grad brukes til verdioppbevaring. Antall sedler av de tre andre valørene holder seg på om lag samme nivå.

Verdien av mynter i omløp holder seg stabil på om lag 4,5 milliarder kroner, og det er kun små endringer i valørsammensetningen.

Det er typiske sesongmessige svingninger i kontantomløpet gjennom året, med en topp i forbindelse med julen, se figur 3 på neste side. Ellers er det mindre topper i omløpet ved påsketider og om sommeren. Det skjedde en endring mot slutten av 2016, da den vanlige sesongøkningen var mye lavere enn tidligere år. 2017 fortsatte med de samme sesongsvingningene, men på et lavere nivå.

¹ Fra og med 1. juni 2017 opphørte bank i butikk løsningen tilbudt av DNB. Dermed forsvant banktjenestene fra 1.100 butikker tilhørende NorgesGruppen. DNB tilbyr fortsatt banktjenester i løsningen med Post i butikk i mer enn 1 300 butikker over hele landet.

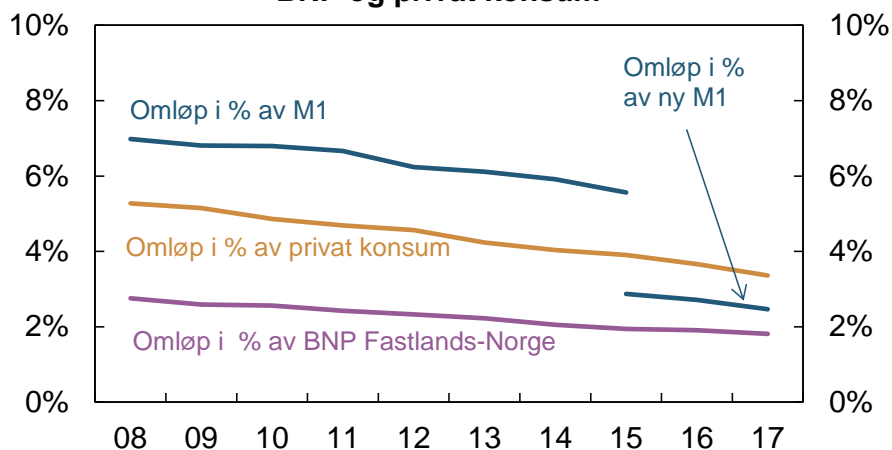
Figur 3: Utviklingen i omløpet gjennom året

Kontantenes andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1) fortsetter å falle, jf. figur 4. I 2015 la SSB om pengemengdestatistikken, og beholdninger fra perioder før april 2015 er ikke sammenliknbare med nyere perioder. Pengemengdestatistikken følger nå ECBs definisjon av pengemengden. I 2017 utgjør kontantenes andel av M1 2,5 %. Som i de andre nordiske landene, er kontantenes andel av M1 lav sammenlignet med de fleste andre land.

Også målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum, viser kontanter i omløp en jevn nedgang. Disse forholdstallene utgjør henholdsvis om lag 1,7 % og 3,4 % i 2017.

Figur 4: Kontanter i omløp, målt i forhold til M1, BNP og privat konsum

Norges Bank har utarbeidet to modeller for prediksjon av mengde sedler og mynter i omløp. Den ene modellen lager prognoser for hver valør, mens den andre beregner samlet mengde kontanter i omløp. Begge modellene bruker anslag på renter, KPI og konsumvekst som variabler i tillegg til en trendvariabel, og oppdateres halvårlig. Modellen for enkeltvalører inneholder i tillegg variabler som fanger opp siste års utvikling. Modellene som sist er oppdatert i januar 2018, indikerer at samlet mengde sedler og mynter i omløp vil øke svakt

fram mot 2021, mens de siste faktiske omløpstallene indikerer en markert nedgang. Avviket mellom prognose og faktisk utvikling indikerer at atferdsendringene i kontantetterspørselen er større en tidligere. Trendvariabelen i modellene som er ment å fange opp slike endringer tar ikke tilstrekkelig høyde for den raske utviklingen i nye betalingsløsninger som mobilbetalinger etc.

4. Kvalitet på sedler i omløp

For at sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, må kvaliteten på sedler i omløp opprettholdes på et tilfredsstillende nivå. Er sedlene for slitte, vil publikum ha vansker med å gjenkjenne sikkerhetselementene og det vil være vanskelig å håndtere sedlene maskinelt.

Norges Bank definerer hva som er tilfredsstillende kvalitet gjennom et sett med kriterier, og legger til rette for at bankene, som har ansvaret for kvalitetssortering av sedler, sorterer ut slitte sedler og leverer disse til Norges Bank. Bankene har stort sett utkontraktert dette arbeidet til aktører innen kontanthåndtering (tellesentraler). Norges Bank kan også gjøre endringer i selve sedlene for å gjøre disse mer robuste for slitasje i omløp. Slike endringer kan ikke gjøres hyppig, og dette er derfor et langsiktig virkemiddel. Sedlene i den nye serien har et smussavisende belegg utenpå bomullspapiret for å forlenge levetiden.

For å kartlegge utviklingen i kvaliteten på sedler i omløp, gjennomfører Norges Bank utvalgsundersøkelser av sedler i sirkulasjon. To ganger i året innhentes og analyseres utvalg fra fem regioner². I tillegg innhentes månedlig statistikk over sedler som er kvalitetssortert av tellesentraler på vegne av bankene. Samlet gir dette et godt grunnlag for å vurdere hvordan kvaliteten utvikler seg totalt sett og fordelt på regionene.

Norges Bank har foretatt slike undersøkelser siden 2009. Vurderingen har vært at kvaliteten på sedler i sirkulasjon gjennomgående har vært god for alle valører og innenfor de målene som er satt. Det er noen variasjoner over tid og mellom regioner. Vi ser imidlertid at det er en klar nedadgående trend i hyppigheten av kvalitetssorteringen hos tellesentralene for alle valørene. Dette vil på sikt kunne medføre at den gjennomsnittlige kvaliteten på sedler i sirkulasjon blir redusert.

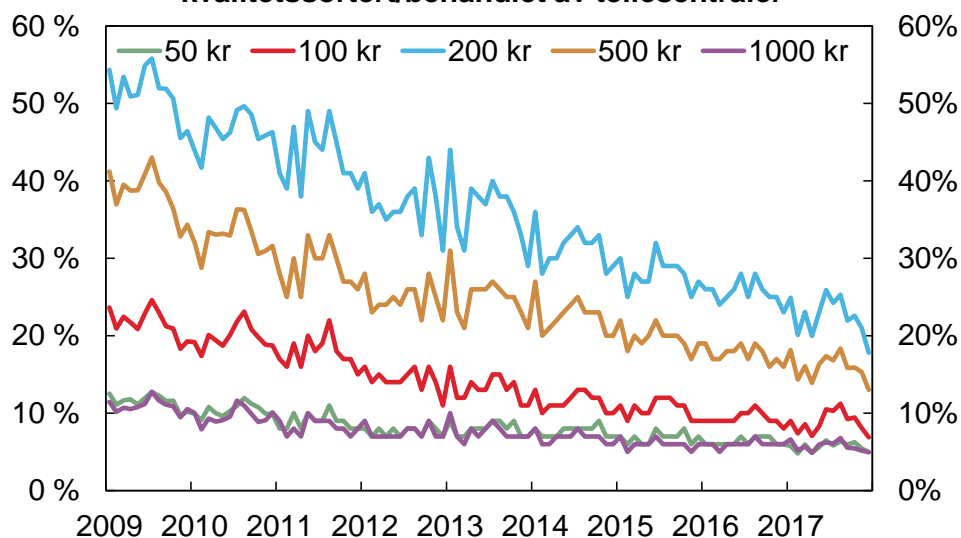
Figur 5 viser hvor stor andel av sedlene i omløp som blir kvalitetssortert hver måned. Som det framgår er det forskjeller mellom valørene. 200- og 500-kroneseddelen har hatt den største nedgangen i sorteringshyppighet, og har gått fra hhv 54 % og 41 % i januar 2009 til 18 % og 13 % i desember 2017. Dette har sammenheng med at sirkulasjonsmønsteret har endret seg slik at sedlene kommer sjeldnere inn til tellesentralene.

Tallene for 2017 viser at 6 % av 1000-kronesedlene og 50-kronesedlene blir kvalitetssortert hver måned, dvs. at sedlene i gjennomsnitt blir behandlet om lag 0,7 ganger pr. år. Videre viser figuren at 500-kronesedlene nå i gjennomsnitt behandles 1,9 ganger og 200-kronesedlene 2,7 ganger hvert år, mens 100-kronesedlene behandles 1,1 ganger pr. år.

---

² På grunn av implementering av ny maskin og sensorer for kontroll av sedler i sirkulasjon i 2017, vil analyse og kjøring av innsendte sedler fra 2017 først bli gjennomført i første halvår 2018.

Figur 5: Andel av omløpet som er kvalitetssortert/behandlet av tellesentraler

På grunn av seddelbyttet og en nedbygging av lagrene av utgave VII, har Norges Bank økt destruksjonen i 2017 noe. Dette har medført noe bedre kvalitet på sedlene i sirkulasjon.

5. Falske sedler

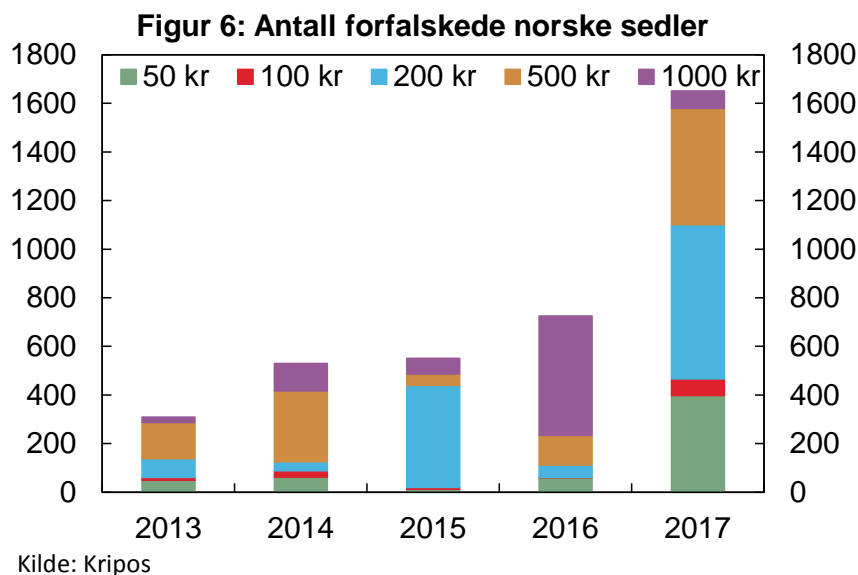
Det blir beslaglagt få falske sedler i Norge sammenlignet med mange andre land. I 2017 ble det rapportert 1 651 falske sedler mot 725 stk. i 2016, jf. figur 6 på neste side. Dette utgjør om lag 13^3 falske sedler per millioner sedler i omløp, mens tilsvarende tall for eurolandene var cirka 32^4 .

I 2017 har det bl.a. vært flere saker med forfalskninger av de nye 100- og 200-kronesedlene⁵. Fra andre land vet vi at det ikke er uvanlig at noen prøver å utnytte perioden i forbindelse med et seddelskifte, da publikum ofte ikke er så godt kjent med de nye sedlene. Kvaliteten på forfalskningene er imidlertid dårlige, og de er enkle å avdekke ved å bruke sikkerhetselementene beregnet for publikum.

³ 1 651 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 124,2 millioner stk.

⁴ For eurolandene var det i 2017 om lag 694 000 stk. falske sedler og om lag 21 407 millioner stk. sedler i omløp. Kilde: ECB, pressemelding publisert 26. januar 2018.

⁵ Kripas har rapportert inn 63 stk. falske nye 100-kronesedler og 608 stk. nye 200-kronesedler.

6. Innskudd og uttak av sedler og mynter i Norges Bank

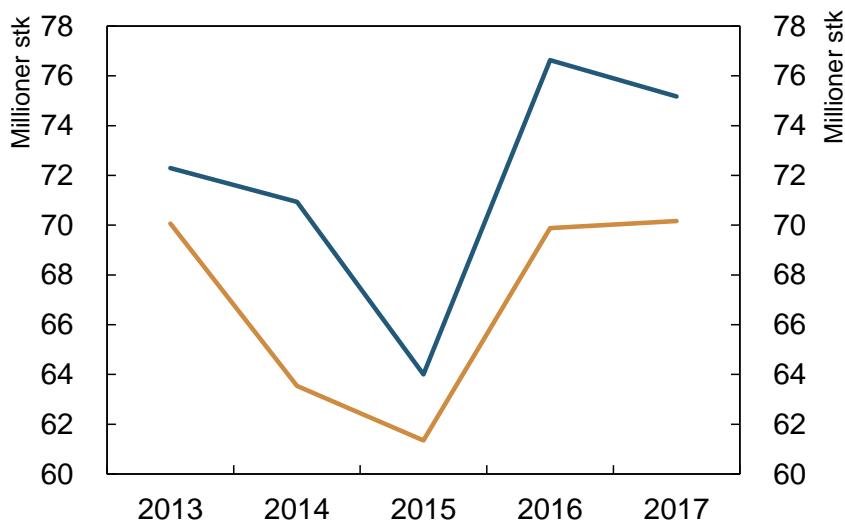
Norges Bank har en grossistrolle i kontantforsyningen og tar derfor ikke del i den løpende sirkulasjonen av kontanter. Bankene gjør innskudd og uttak av sedler og mynter i Norges Bank når de har overskudds- eller underskuddslikviditet, samt innskudd ved innlevering av slitte/defekte og tilbaketrunkne sedler og mynter.

Selv om alle banker kan foreta transaksjoner med Norges Bank enkeltvis, er det i praksis de private depotene driftet av NOKAS og Loomis som gjør innskudd og uttak i Norges Bank. Omfanget av slike transaksjoner var i 2017 på nesten samme nivå som i 2016. Totalt hadde bankene 4 % færre seddeltransaksjoner med Norges Bank i 2017 enn i 2016, mens snittbeløpet per transaksjon viser en liten økning. Netto inngang av sedler i 2017, dvs. reduksjonen i antall sedler i omløp, var 5,0 mill. stk., jf. figur 7 på neste side. Det har vært netto inngang av alle seddelvalører.

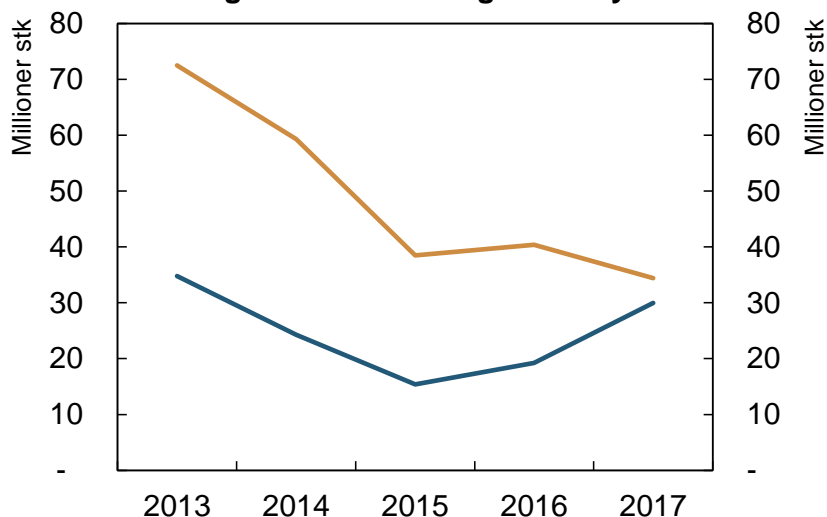
Antall mynttransaksjoner var 4 % lavere i 2017 enn i 2016. I 2017 har det samlet sett vært en netto utgang på 4,5 mill. stk. mynter, jf. figur 8 på neste side. Det er imidlertid kun 1- og 5-kronemynten som har netto utgang i 2017. Sammenlignet med 2016, har utgangen av 1-kronemynter blitt redusert vesentlig, fra 20,2 mill. stk i 2016 til 7,6 mill. stk. i 2017.

Figur 7: Innskudd og uttak sedler

Figur 8: Innskudd og uttak mynt

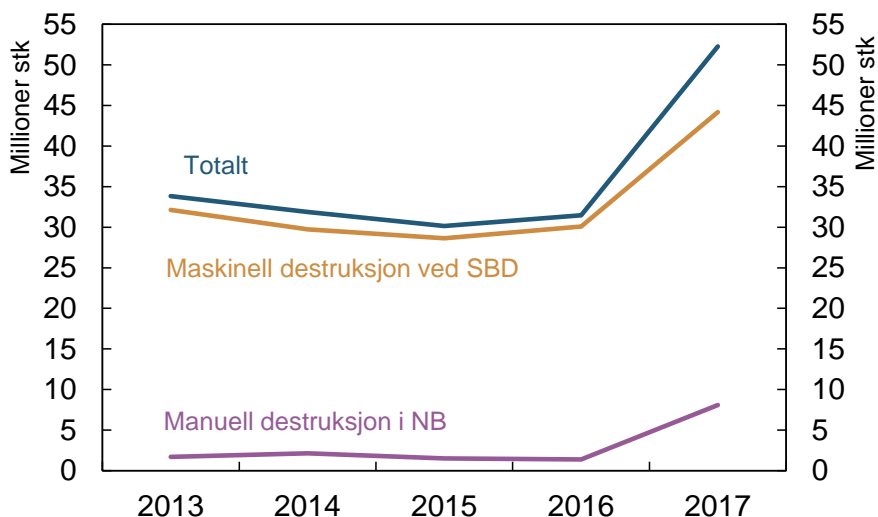
Den markante økningen i antall innskudd og uttak av sedler fra 2015 til 2016, skyldes i første rekke at flere av de private depotene av økonomiske hensyn, reduserte sine beholdninger og dermed hadde behov for å gjøre hyppigere transaksjoner med sentralbankdepotene.

7. Destruksjon av sedler og mynter

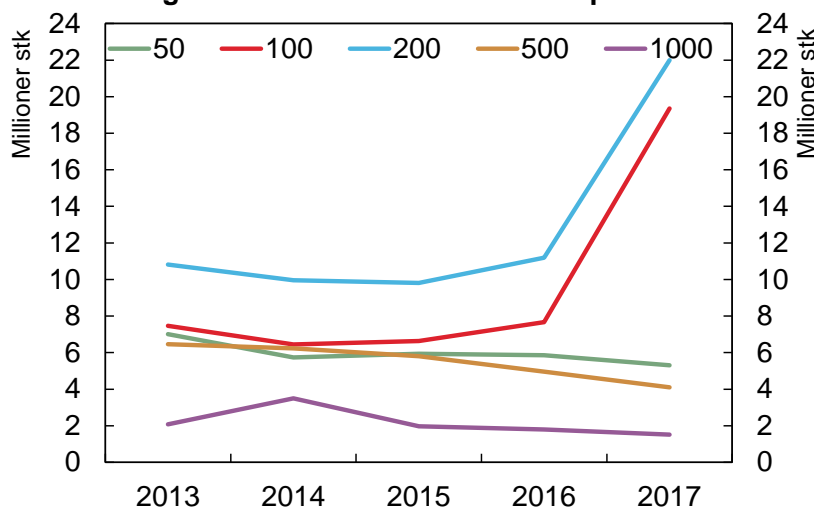
I 2017 destruert om lag 52,3 millioner sedler, tilsvarende 10,2 milliarder kroner, jf. figur 9. Året før ble det destruert 31,5 millioner sedler, tilsvarende 7,6 milliarder kroner. Årsaken til den store økningen i 2017 er inngang og destruksjon av gamle utgaver som følge av at ny 100- og 200-kroneseddel ble satt i sirkulasjon våren 2017, jf. figur 10.

Om lag 44,2 millioner sedler, tilsvarende 85 % av seddeldestruksjonen i 2017, ble utført maskinelt ved de fem sentralbankdepotene. De øvrige 15 % ble destruert manuelt eller maskinelt i Norges Bank. NOKAS' utførte om lag 45 % av den samlede destruksjonen.

Figur 9: Totalt destruerte sedler

Figur 10: Totalt destruerte sedler pr valør

Det har ikke blitt destruert ordinære sirkulasjonsmynter eller minnemynter i 2017.

8. Egen virksomhet

8.1 Innskudd, uttak, destruksjon

Siden 1. januar 2012 har Norges Bank selv driftet sentralbankdepotet i Oslo. Dette innebærer å håndtere innskudd og uttak fra bankene samt å destruere mottatte, ikke-resirkulerbare (slitte, utgåtte) sedler og mynter.

Videre kontrollerer og destruerer Norges Bank sedler som er avvist i NOKAS' maskinelle destruksjon, eller som av andre grunner ikke kan destrueres maskinelt. All maskinell destruksjon, enten utført av NOKAS eller av Norges Bank selv, overvåkes av et eget datasystem. Manuell destruksjon av sedler kontrolleres av en Tilsynsgruppe med representanter fra ulike avdelinger i Norges Bank.

Publikum kan veksle inn sedler og mynter som ikke lenger er tvungne betalingsmidler, hos Norges Bank i Oslo eller ved de øvrige sentralbankdepotene. I henhold til sentralbankloven er Norges Bank pliktig til å utføre denne tjenesten i 10 år etter at sedlene og myntene blir ugyldige som betalingsmiddel. For tiden gjelder dette kun 50-øring utgitt i perioden 1996-2011, men fra 30. mai 2018 vil det også gjelde 100- og 200-kronesedler av utgave VII.

Også etter 10-årsfristen, kan publikum mot et saksbehandlingsgebyr på kr 250,- fortsatt få vekslet inn gamle 5- og 10-kronemynter og sedler av utgave IV, V og VI. Ferdig utfylt skjema kan sammen med pengene, sendes pr. post som verdibrev til Norges Bank, eller leveres i resepsjonen ved hovedkontoret i Oslo.

8.2 Minnemynter

Norges Bank utgir jubileums- og minnemynter i gull og sølv med spesiell hjemmel i sentralbanklovens paragraf 16 og sirkulasjonsmynt med spesialpreg etter sentralbankloven paragraf 13, som er den generelle hjemmelen for utstedelse av mynt. Det tilligger Kongen å beslutte utgivelse av mynter etter sentralbanklovens paragraf 16. Finansdepartementet har delegert videre sin myndighet til å treffe vedtak til Norges Bank, og det pågår arbeid for å etablere nye retningslinjer for slike utgivelser.

I 2017 har Norges Bank utgitt en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg for å markere 100-årsjubileet for det første samiske landsmøtet. Lanseringen av jubileumsmynten fant sted i Trondheim 7. februar, i forbindelse med arrangementet «Tråante 2017» («Tråante» er sørsamisk for «Trondheim»).

Jubileumsmotivet har navnet «Vekselvirkning» og er utformet av billedkunstner Annelise Josefsen. Symbolene er hentet fra samisk mytologi og er fritt satt sammen av mange tegn fra det samiske trommeinstrumentet runebomma.

Som forsidemotiv på mynten benyttes kongeportrettet av Harald V slik det har vært brukt på sirkulasjonsmynt med spesialpreg de senere år. Motivet er utformet av Ingrid Austlid Rise, formgiver ved Det Norske Myntverket.

Det ble videre i 2017 arbeidet med å forberede utgivelsen av en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2018 for markere at det da er 150 år siden Den Norske Turistforening ble stiftet.

8.3 Ny seddelserie

Arbeidet med å utvikle en ny seddelserie ble igangsatt tidlig i 2013. Bakgrunnen var behovet for å øke sikkerheten slik at norske sedler også i fremtiden vil være vanskelig å forfalske. De nye sedlene har nye sikkerhetslementer, både for visuell kontroll av publikum og for maskinell kontroll i automater etc.

Norges Bank har bestemt at den nye serien med fem valører skal settes i sirkulasjon i tre omganger. De to første valørene, 100- og 200-kroneseddelen, ble som planlagt satt i sirkulasjon i slutten av mai 2017. Den offisielle lanseringen av de nye sedlene skjedde på et arrangement i Svolvær i Lofoten den 30. mai. Lofoten speiler hovedmotivene på den nye 100- og 200-kroneseddelen på en meget god måte. Begivenheten fikk bred omtale i riksmidlene. De to neste valørene, 50- og 500-kroneseddelen, planlegges utgitt i 4. kvartal 2018. Den siste valøren, 1000-kroneseddelen, skal etter planen settes i sirkulasjon innen utgangen av 2019.

Seddelskiftet av de to første valørene har så langt gått som forventet og ved årsskiftet var over 60 % av omløpet av gamle 200-kronesedler byttet ut. Tilsvarende tall for 100-kroneseddelen var drøye 40 %.

Etter hvert som de nye sedlene settes i sirkulasjon, trekkes de gamle sedlene tilbake. De gamle sedlene vil imidlertid være gyldige og vil kunne brukes på vanlig måte i ett år etter at tilbaketrekking er kunngjort. Norges Bank er deretter pliktig til å veksle inn de gamle sedlene i ytterligere minst 10 år. Gamle 100- og 200-kronesedler kan brukes ved betalinger fram til 30. mai 2018.

9. Endringer i regelverk

Det har ikke vært gjort noen endringer i vilkårene for bankenes innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank i 2017, men det har vært møter med aktørene for å klargjøre retningslinjene for hva som skal regnes som skadde/slitte og sterkt skadde mynter.